

The crisis of the spread of Contagious diseases and the role of national aviation in its containment

Mihammad Ghaemi Asl, Salameh Abolhasani, Naghmeh Farhod

Date Received : 14 February 2024 Date accepted : 27 February 2024

Abstract :

The purpose of this research is to investigate the optimal criminal policy against the criminal risks of virtual currencies. The regulation regarding the criminal risks of virtual currencies in Iran also has significant differences with many other countries, policy makers and regulators in Iran took another way. This approach started by banning the use and exchange of virtual currencies with the argument of money laundering usability, which promised more attention to virtual currencies from the point of view of money laundering regulations. The field of virtual currencies in the country dated 2019/01/28 was added, indicating the marginalization of the approach related to money laundering to virtual currencies and the strengthening of the approach that is trying to consider common currencies such as dollars and euros as virtual currencies. included the laws related to currency, including the Law on Combating Smuggling of Goods and Currency 1392 with subsequent amendments and additions.

Keywords: virtual currencies, criminal policy, criminal risks.

سیاست جنایی مطلوب در برابر خطرهای مجرمانه ارزش‌های مجازی

محمد قائمی اصل^۱، سلامه ابوالحسنی^۲، نغمه فرهود^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵

چکیده:

هدف از پژوهش حاضر، بررسی سیاست جنایی مطلوب در برابر خطرهای مجرمانه ارزش‌های مجازی می‌باشد. مقررات گذاری در خصوص مخاطرات جنایی ارزش‌های مجازی در ایران از تفاوت‌های قابل توجهی با بسیاری کشورها برخوردار است، کنشگران سیاستگذار و مقرره گذار در ایران راهی دیگر را در پیش گرفته‌اند. این رویکرد با ممنوعیت استفاده و مبادله ارزش‌های مجازی با استدلال قابلیت استفاده پولشویی آغاز شد؛ که نوید دهنده توجه بیشتر به ارزش‌های مجازی از منظر مقررات پولشویی بود. سپس با اقدامات بعدی از جمله انتشار پیش نویس سند الزامات و ضوابط فعالیتها در حوزه ارزش‌های مجازی مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۰۸ همراه شد. این اقدام نشانگر به حاشیه رانده شدن رویکرد مرتبط با پولشویی به ارزش‌های مجازی و تقویت رویکردی است که در تلاش می‌باشد؛ تا با محسوب کردن ارزش‌های مجازی، تحت عنوان ارزش‌های رایج مانند دلار و یورو آن‌ها را تحت شمول قوانین مربوط به ارز و از جمله قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی درآورد.

واژگان کلیدی: ارزش‌های مجازی، سیاست جنایی، خطرهای مجرمانه.

۱- دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، پردیس علوم و تحقیقات خوزستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

۲- استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

۳- استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اندیمشک، دانشگاه آزاد اسلامی، اندیمشک، ایران.

در جهان امروز فناوری با سرعت شگرفی در حال پیشرفت است. بزهکاران این موقعیت فرصت‌ساز را به خوبی شناخته‌اند و از پیشرفت‌های فناوریانه برای پیشبرد اهداف خود بهره می‌برند. فناوری اطلاعات و ارتباطات، افزون بر ایجاد ابزارهای جدید ارتکاب جرم، بسترساز ارتکاب جرایمی نو نیز شده که با گسترش محیط مجرمانه به فراتر از مرزهای جغرافیایی یک کشور، فرایند جهانی شدن بزهکاری را تسریع کرده است. ابداع ارزشهای مجازی به فرایند مزبور سرعت بخشیده است. ارزشهای مجازی با ادعای هم‌ردیف قرارگرفتن با ارزشهای متعارف (دولتی)، در تلاش‌اند تا تابوهای سنتی تولید و توزیع پول توسط دولت‌ها را بشکنند و ارزی غیررسمی با قابلیت تولید توسط کاربران فراهم آورند. ارزشهای مجازی مبتنی بر رمزنگاری اطلاعات هستند و مبداء و مقصد آن‌ها در خیلی از مواقع معلوم نیست و به همین دلیل می‌توانند بستری برای پولشویی باشند. به همین جهت کشورها یا از ابتدا این پول‌ها را ممنوع کرده‌اند یا با سازوکارهای قانونی به صورت محدود از آن‌ها استفاده می‌کنند.

با این حال، بیت کوین و دیگر گونه‌های ارزشهای مجازی، وارد حوزه‌های جدیدتری برای تأمین مالی در معنای پول شده‌اند که به دلیل عدم قرار گرفتن بیت کوین در سامانه‌های پرداخت سنتی، مقرر گذاری این حوزه را با مشکلاتی همراه ساخته است؛ زیرا این ارز مشمول قوانین مرتبط در این زمینه نمی‌شود. این امر، در کنار ویژگیهای منحصر به فردی که بیت کوین به ارمغان آورده؛ موجب افزایش جذابیت این ارز مجازی برای بزهکاران، به ویژه بزهکاران مالی - اقتصادی، شده است.

بنابراین یکی از راههای پولشویی در بستر اینترنت مستلزم انتقال پول از یک بانک به بانک دیگر با استفاده از نام و مکانهای مختلف است. این پروسه تا زمانی که پول پاک شده و قابل ردگیری نباشد؛ ادامه پیدا می‌کند. مزیت‌های پولشویی از طریق اینترنت این است که کمیت تراکنشها به میزان دلخواه قابل افزایش است و میتواند از یک نقطه دور صورت بگیرد و علاوه بر اینها بی نام انجام شود. ناشناس ماندن هویت در تراکنشهای مالی مشخصه ضروری پول شویی است. رویکرد «مشتری خود را بشناس» که به طور سنتی توسط مؤسسات مالی مورد استفاده قرار می‌گرفت، تا پولشویی را کشف کند، در عصر حاضر که معاملات به جای اشخاص با کلیک موس صورت می‌گیرد؛ به خوبی پاسخگو نیست.

اکنون مجرمان می‌توانند از پول الکترونیکی به عنوان راهی برای انتقال پول به طور ناشناس استفاده کنند. افراد و گروه‌هایی که مایل به دیده شدن و شناخته شدن نیستند میتوانند از فرم‌های الکترونیکی پول برای انتقال وجوه در سطح جهان استفاده نمایند و

اینترنت به عنوان ابزار مناسب این حرکت عمل می‌کند. پول الکترونیکی یک پدیده غیر قانونی نیست؛ بلکه در واقع پایه سیستم مالی جهانی کنونی است. هر چه پول الکترونیکی ناشناس تر باشد؛ احتمال انجام پولشویی بیشتر می‌شود. بسته به نوع و ارائه کننده این پول‌ها، خرید دیجیتال به وسیله آنها می‌تواند یک رد پای قابل تشخیص داشته باشد (مانند کارتهای اعتباری) و یا مشابه پول کاغذی هیچ اثری از خود به جای نگذارد. ترکیب پول الکترونیک و بانکهایی که اجازه می‌دهند و حتی تشویق میکنند که افراد و یا کسب و کارهای ناشناخته به عنوان مشتری با آنها در تعامل باشند، یک زمینه مناسب برای پولشویی ایجاد می‌کند.

ارزهای مجازی در قیاس با ارزهای واقعی به صورت محدود، فناوری مختل کننده نظام مالی سنتی را عرضه داشته اند؛ که بسیاری از قواعد ضد پولشویی و تأمین مالی تروریسم را به چالش کشیده و ناتوانی آنها را در عرصه دنیای مجازی برجسته ساخته اند. ارزهای مجازی روند عادی ارزهای مادی دارای پشتوانه دولتی را برهم زده‌اند و حقوق را در جایی نحیف گذاشته اند که نه هر سال بلکه هر ماه و شاید هر روز روشی نوین و ابزاری جدید را به منظور ناشناختگی بیشتر به کار می‌گیرد^۱.

رویکرد ایران در قبال ارزهای مجازی؛ از رویکرد منفعلانه تا رویکرد واکنشی بوده است. رویکرد سیاستگذاری در ایران نسبت به ارزهای مجازی در ابتدا ممنوعیت استفاده از آن بود. براین اساس در جلسه سی ام شورای عالی مبارزه با پولشویی در تاریخ ۱۳۹۶/۱۰/۹ به کارگیری ابزار بیت کوین و سایر ارزهای مجازی در تمام مراکز پولی و مالی کشور، به جهت قابلیت آن در ارتکاب پولشویی و تأمین مالی تروریسم ممنوع اعلام شد.

با این حال با گذشت بیش از یک سال از مصوبه مذکور، بانک مرکزی ایران رویکرد واقع بینانه تری در قبال ارزهای مجازی اتخاذ کرده است. براین اساس معاونت فناوری های نوین بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نسبت به انتشار پیش نویس سند «الزامات و ضوابط فعالیتها در حوزه رمزارزها در کشور» مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۸ اقدام کرد. این سند با هدف بررسی و ارائه نظرات متخصصان و صاحب نظران منتشر شده است و پس از انجام اصلاحات احتمالی و با تصویب شورای پول و اعتبار جهت اجرا ابلاغ شده است.

ارز مجازی از انواع مختلفی برخوردار است که هر یک با توجه به ماهیت و کارکرد، دارای ویژگی‌های خاصی نسبت به یکدیگر هستند. باین حال نمونه کامل ارز مجازی بیت کوین است که برخی ویژگی‌ها آن را از سایر ارزهای مجازی متمایز می‌کند. از این رو

۱- کدخدایی، عباسعلی و نوروزپور، حسام؛ چالش ارزهای مجازی در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اقدامات و توصیه‌های کارگروه ویژه اقدام مالی (FATF)، مجله حقوقی بین المللی، دوره ۲۷ شماره ۲، ۱۳۹۹، ص ۲۵.

در پژوهش حاضر با روشی توصیفی - تحلیلی به ارائه راهکارهای پیشگیرانه وضعی و اجتماعی پیرامون جرایم مرتبط با ارزشهای مجازی با محوریت بیت‌کوین پرداخته خواهد شد؛ لذا نگارنده در این رساله به دنبال پاسخ گویی به این سوالات است که چه عواملی سبب جلب نظر بزهکاران به استفاده از ارزشهای مجازی برای انجام فعالیت‌های مجرمانه میشود؟ راهکارهای پیشگیرانه از فعالیت مجرمانه مرتبط با ارزشهای مجازی منطبق با سیاست جنایی ایران چیست؟

۱ - مفهوم پول الکترونیکی

یکی از موضوعات جالب توجه در کتب حقوقی به خصوص در حوزه حقوق تجاری، کم رنگ شدن مفهوم پول در ادبیات حقوقی است. علی‌رغم این که پول تقریباً از منظر حقوقی به همه ابعاد حقوق مرتبط است؛ با این حال عموم دانشجویان و پژوهشگران حقوق آشنایی مختصری با پول دارند مگر اینکه در حوزه علائق شخصی دانشجویان و پژوهشگران باشد. جالب تر اینکه پول و انواع آن شاخه ای از دارایی محسوب میشود؛ یعنی با رشته حقوق ارتباط تنگاتنگی دارد. مع الوصف دانشجویان اقتصاد در همان اولین روزهای تحصیل با مباحث پولی آشنا می‌شوند در صورتی که پول اساساً آفریده حقوق است لکن بود و نبود آن در اقتصاد خرد از نظر حقوقدانان بیشتر جلب نظر مینماید اما ادبیات چندانی از پول در موضوعات مورد بحث رشته حقوق مشاهده نمی‌کنیم.

لازم به ذکر است که با پیشرفت فناوری‌های نوین مانند فناوری بلاک چین و ظهور ارزشهای مجازی در معاملات روزانه و بازارهای مالی اعم از بازارهای سرمایه و پول از یک سو و گسترش استفاده از آن، ابعاد حقوقی پول مجدداً در مرکز توجه حقوقدانانی که در حوزه‌های بانکی و مالی تخصص دارند؛ قرار گرفته است.

به دلیل اینکه رمز ارزها ریشه در پول الکترونیکی دارند و یکی از انواع پول الکترونیکی است؛ برای توصیف آن میبایست ابتدا به تشریح پول الکترونیکی، به طور کلی و اجمالی پرداخت؛ تا محدوده و قلمروی که در آن قرار می‌گیرد، مشخص شود.

یکی از مکانیزم‌های مهم در حال ظهور برای سیستم پرداخت ارزش، پول الکترونیکی است که جایگزین پول نقد سنتی شده است و این نوع پول در ادبیات بانکی در معنای عام و خاص به کار میرود. در مفهوم عام پول الکترونیکی تمامی شیوه‌های پرداخت الکترونیکی را در برمیگیرد و در مفهوم خاص، ارزش پولی ذخیره شده در یک ابزار الکترونیکی است که در مقابل دریافت وجوهی صادر و به عنوان وسیله ی پرداخت

توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی غیر از ناشر پذیرفته می‌شود».

پول الکترونیکی نوعی ابزار مالی الکترونیکی است که با مسامحه می‌توان گفت همه‌ی کارکردهای پول فیزیکی را داراست و حتی برخی از معایب پول فیزیکی در آن وجود ندارد. به نظر میرسد این نوع پول می‌تواند جانشین بسیار نزدیکی برای پولهای منتشر شده توسط بانک مرکزی همچون اسکناس، سکه، چک مسافرتی و... باشد.^۲ آن گونه که از تعاریف پول الکترونیکی در معنای خاص برمی‌آید عناصر مؤلفه آن عبارتند از:

عنصر اول، ارزش پولی ذخیره شده در یک ابزار الکترونیکی است. پول الکترونیکی باید متضمن ارزش پولی بیان شده بر حسب ادعای صادر کننده و ناشر آن باشد. ارزشی که به صورت بیتهای الکترونیکی در یک ابزار الکترونیکی ذخیره می‌شود.

عنصر دوم، تعریف اشخاص طرف پول الکترونیکی است. از لحاظ سیاست پولی، ناشران مهم ترین فراهم کنندگان خدمات پول الکترونیکی هستند، زیرا پول الکترونیکی تراز بدهی مؤسسات ناشر آن است. از لحاظ حقوقی نیز ناشر، دارنده و پذیرنده، اطراف اساسی پول الکترونیکی هستند. در نظام‌هایی که مقررات در تجویز انتشار پول الکترونیکی و نظارت بر آن وضع نموده‌اند. شرایط نسبتاً سختی را برای ناشران در نظر گرفتند. ناشر پول الکترونیکی اصولاً باید بانک یا موسسه مالی و اعتباری باشد و وجوه حاصل از نشر پول الکترونیکی را در امور مجاز و با قابلیت نقد شوندگی بالا سرمایه گذاری نماید.

عنصر سوم، صدور پول الکترونیکی باید در ازای وجوه دریافتی باشد. به عنوان مثال بر اساس ماده یک دستورالعمل اروپایی سال ۲۰۰۰، صدور پول الکترونیکی باید در مقابل دریافت وجوه و مبالغی باشد که ارزش آن کمتر از ارزش پولی صادره نباشد. این ضابطه مبتنی بر این رویکرد است که بر خلاف پول عادی، پول الکترونیکی صرف اعتبار و خلق پول و ارزش پولی به اراده ناشر آن نیست، بلکه مبتنی بر یک مبادله است و دارنده باید مبلغی حداقل معادل آن را به ناشر بپردازد.

این ضابطه با این هدف مقرر گردیده است؛ که از خلق اعتبار کنترل نشده توسط مؤسسات پول الکترونیکی در قالب صدور پول الکترونیکی به صورت دیسکنت (به قیمت کمتر) جلوگیری نماید؛ زیرا صدور پول الکترونیکی توسط ناشر آن در ازای مبلغی کمتر از مبلغ اسمی پول الکترونیکی منجر به افزایش حجم پول در گردش می‌شود، امری که تنها در

۲- عبدی پور، ابراهیم؛ تحلیل حقوقی ماهیت پول الکترونیکی، مجله حقوق خصوصی، دوره ۷، شماره ۱۶، بهار و تابستان ۱۳۸۹، صص ۵۵-۵۷.

۲- سلطانی، محمد و اسدی، حمید؛ ماهیت حقوقی پرداخت در پول الکترونیک، پژوهشنامه حقوق اسلامی، دوره ۱۶، شماره ۱۴، بهار و تابستان ۱۳۹۴، ص ۸۹.

صلاحیت بانک مرکزی است و اثرات منفی تورم زایی دارد. با این همه، در دستور العمل اروپایی سال ۲۰۰۹ عبارت «مبلغی کمتر از ارزش پول صادره نباشد، حذف شده و عبارت صادر شده در مقابل دریافت مبلغ» جایگزین آن شده است.

عنصر چهارم تعریف، پذیرش پول الکترونیکی به عنوان وسیله پرداخت توسط بنگاه‌هایی غیر از ناشر آن است. زیرا یکی از ویژگیهای اساسی پول الکترونیکی وسیله پرداخت بودن آن و بهره مندی از این قابلیت است که ارزش پولی عرضه شده در آن به عنوان وسیله پرداخت توسط بنگاه‌های اقتصادی غیر از ناشر آن پذیرفته شود. این معیار مبتنی بر تحلیل و کارکرد اقتصادی پول به عنوان واسطه مبادله است. پول الکترونیکی هم باید این کارکرد و قابلیت را داشته باشد تا وصف پول بر آن صدق نماید. لذا در بند ۳ پاراگراف ۳ ماده یک دستورالعمل اروپایی سال ۲۰۰۰، این معیار در تعریف پول الکترونیکی گنجانیده شده است تا محصولات پول الکترونیکی را از ابزارهای پرداختی که صرفاً توسط ناشر آن پذیرفته می‌شوند، متمایز نماید!

به هر حال کارکرد پول الکترونیکی کارکردی ایجابی نیست؛ بلکه وسیله مبادله و جابجایی پول دولتی با عادی است، ولی به نظر میرسد برای کنترل آن و عدم اختلال در ارزش پول عادی، باید عناصر فوق رعایت شوند.

۲ - مفهوم سیاست جنایی

سیاست جنایی طی دو دهه گذشته به یک رشته مطالعاتی مستقل در علوم جنایی تبدیل شده است. طی این فرآیند، طیف گسترده‌ای از اندیشمندان حوزه علوم جنایی تعریف های متفاوتی از این اصطلاح نوپای علوم جنایی به دست داده اند. نخستین بار دلماس مارتی، سیاست جنایی را به مثابه رشته‌ای مستقل در علوم جنایی عینیت داد و در واقع، میتوان علم سیاست جنایی را میوه اندیشه دلماس مارتی دانست.

علیرغم تعدد تعاریف سیاست جنایی، آنها را می‌توان از حیث قلمرو تعریف به تعاریف مضیق و تعاریف موسع تقسیم بندی کرد.

۲ - ۱ - مفهوم مضیق سیاست جنایی

در این دسته از تعاریف که در واقع تعاریف اولیه سیاست جنایی محسوب میشوند، سیاست جنایی مترادف با سیاست کیفری به کار گرفته میشود و سیاست جنایی در این تعبیر، به سیاست «برخورد با جرم و بزهکاری پس از ارتکاب آن»، محدود می‌شود. مثلاً

فون لیست آلمانی، سیاست جنایی را «بکارگیری حقوق کیفری از نقطه نظر مبارزه موثر علیه بزه» می‌داند. مرل و ویتو^۲ نیز سیاست جنایی را به عنوان «مجموعه روش های قابل پیشنهاد به قانونگذار، یا عملاً به کار گرفته شده توسط او در زمان و در سرزمینی خاص، به منظور مبارزه با بزهکاری» تعریف می‌کردند.

استفانی، لواسور و بولک^۳ هم معتقد بودند که سیاست جنایی عبارتست از: «سازمان دهی مبارزه با بزهکاری پیشاپیش تعریف شده؛ مبارزه ای در اشکال مختلف و با بکارگیری وسایل گوناگون و هدایت شده به سوی اهداف معین»^۴

هر چند که در تعاریف اولیه سیاست جنایی، رویکرد انحصاری، مبارزه با جرم و کیفر بزهکاران و به بیان دیگر سیاست کیفری بوده است، اما به تدریج در کنار مقابله و جزادهی به بزهکار، بحث پیشگیری از بزه نیز در میان جرم‌شناسان قوت پیدا کرد و سیاست جنایی از «سیاست کیفر» به «سیاست کیفر و پیشگیری» تحول پیدا کرد. به عنوان مثال از دیدگاه گریسپینی، سیاست جنایی عبارت است از: «دانشی که فعالیتی را که دولت باید- به منظور پیشگیری و سرکوبی جرایم- بسط دهد، بررسی میکند». کلین اسکراد نیز سیاست جنایی را عبارت از شناخت وسایلی میداند که مقنن به منظور پیشگیری از بزه و حمایت از حقوق طبیعی شهروندان، منطبق با گرایش خاص هر دولت، در دسترس دارد.

فون لیست در تعریفی دیگر سیاست جنایی را یک رشته مطالعاتی میدانست که بر حسب داده ها و یافته های فلسفی و عملی (از جمله یافته های جرم شناختی) و با توجه به اوضاع و احوال تاریخی، سعی در تدوین و ایجاد آموزه های سرکوبگرانه (کیفری) و پیشگیرانه ای دارد که در عمل نسبت به بزهکار و بزهکاری قابل اعمال باشند. این تعریف با تفاوت های ظریفی مورد توجه مارک آنسل قاضی فرانسوی نیز قرار گرفته است. وی معتقد است که «سیاست جنایی، هم یک علم است و هم یک هنر و موضوع آن فراهم ساختن امکان ارائه بهترین شیوه تدوین قواعد و مقررات موضوعه در سایه داده ها و یافته های علوم جرم شناختی است»^۵

همان گونه که ملاحظه می‌شود در تمام تعاریف فوق الذکر که تعریف مضیق سیاست جنایی محسوب می‌شوند، کم و بیش بر عناصر «بزه، بزهکار و بزهکاری» و «واکنش

۱- Vonlist

۲- Merl and Vito

۳- Stefani, Levasseur and Bouloc

۴- حسینی، سید محمد؛ سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات سمت، چاپ سوم، ۱۳۹۳، ص ۲۳.

۵- نجفی ابرند آبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید؛ دانشنامه جرم شناسی، تهران: انتشارات گنج دانش، چاپ پنجم، ۱۳۹۷،

سرکوبگرانه یا پیشگیرانه یا اصلاحی» از سوی «دولت» تصریح شده است.

۲-۲ - مفهوم موسع سیاست جنایی

از این منظر، سیاست جنایی در سطح حقوق کیفری یا جرم‌شناسی محدود نمانده و خود مفهومی مستقل و رشته مطالعاتی نوینی شناخته می‌شود. بدین سبب، در تعریف موسع سیاست جنایی، واژگانی جدید (عمدتاً متفاوت با آنچه در تعاریف مضیق به کار رفته است)، دیده می‌شود.^۱

سیاست جنایی مجموعه روشهایی است که هیأت اجتماع با توسل و به کار بستن آنها پاسخهای مختلف به پدیده جنایی را سازمان می‌بخشد.^۲

سیاست جنایی علاوه بر قواعد حقوقی، عملکرد نهادهایی مختلف را که اجرای قواعد مزبور را به عهده دارند در بر می‌گیرد. این نهادها عبارتند از: پلیس، دادسراها، دادگاهها، اداره زندانها، اداره آموزش و تربیت مراقبتی مجرمان، نهادهای پیشگیری از جرم و ادارات خدمات اجتماعی. بنابراین مجموعه‌های از فعالیتهای نهادی (رسمی) وجود دارد که همچون خود قانون جزء سیاست جنایی قرار می‌گیرند. شیوهی عملکرد نهادها و قواعد حقوقی، نظام عدالت جنایی و نظام کیفری با هم ترکیب میشوند و ساختاری به نام «نظام سیاست جنایی» شکل می‌گیرد.^۳

به این ترتیب، سیاست جنایی در مفهوم موسع را میتوان به «سیاست جنایی ماهوی» شامل بزه انگاری، انحراف انگاری و پاسخ گذاری و «سیاست جنایی شکلی» شامل آیینهای رسیدگی به بزه، تعیین پاسخ به آن (پاسخ دهی)، تعریف مراجع پاسخ دهی [رسیدگی کننده] و سازمانهای متولی اجرا و اعمال پاسخ به بزه و نیز پاسخ دهی به انحراف توسط جامعه مدنی تقسیم نمود.^۴

مطابق این تعریف، عناصر فعال و مهم برای پاسخ به پدیده جنایی از انحصار دولت خارج میشود و در یک مشارکت و همکاری عمومی در اختیار کلیه نهادهای اجتماعی اعم از دولتی و مردمی و جامعه‌ی قرار می‌گیرد. همچنین روشها نیز از قلمرو انحصاری

۱- نظری خاتق‌آباد، سید غنی و همکاران؛ سیاست جنایی مشارکتی در پیشگیری از جرایم سایبری در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشهای جهان اسلام، دوره ۱۱، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۵۴.

۲- دلماس مارتی، می ری؛ نظامهای بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: انتشارات میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۳، ص ۶۹.

۳- حاجی ده آبی، محمدعلی؛ خاقانی اصفهانی، مهدی؛ گونه شناسی سیاست کیفری فنی در قبال جرم رمزنگاری اطلاعات از منظر آزادی گرای و امنیت گرای، فصلنامه آموزه های حقوق کیفری، شماره ۵، بهار و تابستان ۱۳۹۲، ص ۱۰۷.

۴- نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ سیاست جنایی، دانشنامه علوم جنایی اقتصادی، زیر نظر امیرحسین نیازپور، تهران: انتشارات میزان، چاپ دوم، ۱۳۹۸، ص ۵۵۷.

سرکوبگری یا اصلاحی خارج و بسیار متنوع و ترکیبی شدند، ولی همچنان اساس برنامه ریزی بر محور پدیده جنایی، یعنی جرم و انحراف، قرار دارد که در ماهیت یک نوع سیاست واکنشی، اما فعال و چند وجهی محسوب می‌شود.^۱

۳ - گونه های سیاست جنایی

افزون بر وسعت موضوع و قلمرو سیاست جنایی، تنوع اهداف و مقامات مسئول سیاست جنایی در یک جامعه نیز وجود انواع سیاست جنایی را می‌طلبد. نکته مهم آن است که وجود انواع سیاست جنایی را نباید دلیلی بر تقابل و یا تضاد آنها دانست بلکه تمامی این تدابیرها در پیش بردن نظام سیاست جنایی به منظور رسیدن به اهداف آن با یکدیگر سهیم و هدفمند هستند. از طرف دیگر همواره باید منتظر ظهور و به وجود آمدن انواع دیگری از سیاست جنایی به موازات پدید آمدن انحرافات و اعمال بزهکارانه جدید باشیم.^۲

۳ - ۱ - سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی مجموعه‌ای از تدابیر مبارزه با بزهکاری را در بر میگیرد که در قانون متجلی شده است و ضمانت اجرای قانونی دارد. این نوع از سیاست جنایی ضمن آن که صلاحیت صلاحیت قانونی دارد؛ معیار و مبانی گونه‌های دیگر آن بوده و بیانگراصول کلی حاکم بر نظام کیفری یک جامعه میباشد. سیاست جنایی تقنینی، گاه بر عمل منحرفانه یا مجرمانه تکیه دارد و گاهی نیز بر شخصیت مباشر و مرتکب آن عمل مجرمانه یا منحرفانه تأکید می‌کند.

مجموعه قواعد و مقررات و به طور کلی قانون به عنوان نماینده و نمودی از تدابیر و تفکرات تبیین کننده اصول و مبانی و اهداف سیاست جایی میباشد و بدین دلیل مهم ترین منبع یک سیاست جنایی مطلوب نیز محسوب می‌شود. قانون بیانگر اندیشه ها و تدابیر، روشها، اصول و مبانی سیاست جنایی یک کشور در مقابله با جرم و انحرافات اجتماعی است که باید آن را برگرفته از تمایلات، هنجارها و ارزشهای یک جامعه دانست. لذا سیاست جنایی تقنینی را اینگونه میتوان تعریف کرد که: «مجموعه تدابیر مبارزه با بزهکاری که در قانون متجلی شده است و ضمانت اجرای مطمئن همچول ضمانت اجرای قانونی دارد».^۳

قوانین به مثابه مرجع در تعیین خطوط رفتار انسانها محسوب می‌گردد. اساس مطالعات

۱- شاملو، باقر؛ بازخوانی سیاست جنایی پیشگیرانه در پرتو پاندمی کووید ۱۹ و تئوری آشوب، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۳، ویژه نامه حقوق و کرونا، تابستان ۱۳۹۹، ص ۱۱۸.

۲- ناصری، علی اکبر؛ سیاست جنایی (داخلی و بین المللی) مواد مخدر، چاپ دوم، تهران: نشر خرسندی، ۱۳۹۵، ص ۴۳.

۳- ناصری، علی اکبر؛ پیشین، ص ۴۷.

در قلمرو سیاست جنایتی تقنینی، بررسی و نقد مهمترین مرحله از چرخه جنایی یعنی در مرحله ارزشگذاری تقنینی، مشتمل بر وضع و تدوین مقررات قانونی در خصوص تعیین جرایم و تخلفات و پاسخهای موجود و حدود اختیارات نهادهای کیفری و اجرایی است. پایه های اساسی و اصول راهبردی سیاست جنایی تقنینی را باید در قانون اساسی هر کشور جستجو کرد.^۱

در مقدمه قانون اساسی افغانستان یکی از اهداف تصویب آن تأمین آزادیها و حقوق اساسی مردم بیان شده است و در ماده ۲۴ آزادی حق طبیعی انسان برشمرده شده و در حمایت از حق آزادی، آن را از تعرض مصون دانسته و دولت را به آن مکلف کرده است. همچنین قانون جزای افغانستان در بند ۷ ماده ۳ تضمین رعایت حقوق بشر و آزادیهای اساسی اشخاص را از اهداف این قانون بیان کرده است.

۳ - ۲ - سیاست جنایی قضایی

«سیاست جنایی که در تصمیمها و عملکرد دادگاههای دادگستری منعکس است.»^۲ سیاست جنایی قضایی گفته میشود. پس از آنکه قانونگذار، سیاست جنایی خود را در قالب قوانین و مقررات پیاده کرد، این قوانین و پیامهای قانونگذار، به صورتهای متفاوتی درک و پذیرفته میشود. نقش قانون تبیین اصول و مبانی کلی نظام کیفری یک جامعه است و تفسیر و تطبیق آن، در موارد خاص به قضات محاکم واگذار شده است. این امر یعنی روح بخشیدن به الفاظ خشک و بی روح قوانین و آنها را از ذهنیت به فعلیت در آوردن.^۳

تفسیر قوانین و مقررات حقوق جزا در زمان و مکان متغیر است. عملکرد متفاوت دادگاهها، اجرای متفاوت قوانین به وسیله قضات، و در نتیجه تنوع سیاستهای جنایی قضایی که فقط به وسیله قوانین و مقررات حقوق جزا تعیین نمیشوند، طی مطالعات زیادی بیان شده است.^۴

۳ - ۳ - سیاست جنایی اجرایی و پیشگیرانه

شیوه اجرای تدابیر سرکوبگرانه یا پیشگیرانه علیه پدیده مجرمانه (جرم و انحراف) جایگاه خاصی در انواع سیاست جنایی دارد، علم اجرای تدابیر سرکوبگرانه که ریشه در واکنشهای

۱- شیخ الاسلامی، عباس؛ جرایم مطبوعاتی: بررسی تطبیقی سیاست جنایی اسلامی و انگلستان، چاپ اول، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۰، ص ۱۸۰.

۲- لازرژ، کریستین؛ درآمدی به سیاست جنایی، ترجمه، علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ دهم، تهران، انتشارات میزان، ۱۴۰۰، ص ۱۰۵.

۳- ناصری، علی اکبر، پیشین، ص ۴۶.

۴- لازرژ، کریستین؛ پیشین، ص ۱۰۳.

قهر آمیز یک جامعه علیه پدیده مجرمانه دارد در اوایل امر، «علم اجرای مجازاتها، علم اجرای احکام جزایی، علم مجازات و علم درمان مجرمانه» نام نهاده شد. که سرانجام کیفرشناسی نام گرفت، کیفرشناسی علاوه بر بررسی مباحث شکلی اجرای کیفرها به ماهیت و مباحث ماهوی مجازاتها نیز میپردازد. با پذیرش سیاست جنایی مطلوب که همان مفهوم موسع سیاست جنایی است باید اجرای تدابیر سرکوبگرانه و پیشگیرانه را نیز به قلمرو مطالعاتی سیاست جنایی افزود و لذا سیاست اجرایی را این گونه تعریف نمود که سیاست جنایی اجرایی نحوه اجرای واکنشهای قهرآمیز و سرکوبگرانه علیه پدیده مجرمانه است.

اهمیت شیوه اجرای تدابیر سیاست جنایی، اعم از تدابیر سرکوبگرانه و پیشگیرانه، واضح و مبرهن است، به دیگر سخن ارزش یک نظام سیاست جنایی موفق بستگی به طرز اجرای تدابیر آن نظام دارد.^۱

پیشگیری از جرم یکی از موفقترین راهبردهای جوامع در مواجهه با جرایم است. امروزه اهمیت رویکردهای پیشگیرانه به جای رویکردهای قهری متخصصان جرمشناسی و اندیشمندان اجتماعی را بر آن داشته تا بر مصادیق پیشگیرانه تمرکز بیشتری داشته باشند، همان طور که در بند قبلی اشاره شد به تدریج مفهوم موسع سیاست جنایی مورد توجه قرار گرفت و در کنار مقابله و کیفردهی به بزهکار، بحث پیشگیری از بزه نیز در میان جرمشناسان قوت پیدا کرد و سیاست جنایی از «سیاست کیفر» به «سیاست کیفر و پیشگیری» تحول پیدا کرد. در واقع راهبردهای پیشگیری از جرم بخشی از سیاست جنایی اجرایی تلقی می شود.

سیاست جنایی پیشگیری، شاخه‌ای از سیاست جنایی است که موضوع آن تعیین و پیشنهاد اقدامهای کیفری و غیرکیفری به منظور پیشگیری از بزهکاری در جامعه یا یک جمعیت محدود است؛ اهمیت کار پیشگیری از جرم به ویژه در عصر کنونی و در آستانه ورود به فضای خطرناک آینده که در آن آمار و تنوع جرائم سبب نگرانی عام و خاص در سطوح مختلف شده - دوچندان می شود.^۲

علاوه بر آن در بیان ضرورت سیاست گذاری پیرامون جرم شناسی پیشگیرانه^۳ پیشگیری از جرم همین بس که بر اساس بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱- ناصری، علی اکبر؛ پیشین، ص ۵۱.

۲- کی نیا، مهدی؛ مبانی جرمشناسی، جلد اول، چاپ چهاردهم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۲، ص ۵۱.

۳- جرمشناسی پیشگیرانه در معنای پیشدستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی رفتن، مورد استفاده واقع می شود. یعنی با کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع بزهکاری، هدف به جلوی جرم رفتن و پیشی گرفتن از بزهکار است. منبع: ابراهیمی، شهرام؛ جرمشناسی پیشگیری، جلد اول، تهران: انتشارات میزان، چاپ چهارم، ۱۳۹۶، ص ۱۳.

مصوب ۱۳۶۸ خبرگان قانون اساسی در آن تاریخ، به بحث پیشگیری از جرم توجه داشته و بسترهای سیاست‌گذاری و فراتقنینی آن را فراهم کرده‌اند.

از سال ۱۳۸۴ نیز قوه قضائیه درصدی بوده است که در راستای تحقق همه جانبه بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی، لایحه جامع را تهیه و به تصویب مجلس شورای اسلامی برساند که تا کنون در این امر ناکام مانده است. قانون پیش‌گیری از وقوع جرم مصوب ۹۴/۶/۷ نیز این هدف را محقق نساخته و در واقع قانون تشکیل شورای عالی پیش‌گیری از وقوع جرم است.

۴ - کلاهبرداری در بستر ارزهای مجازی

در خصوص کلاهبرداری سنتی می‌توان گفت که رکن قانونی این جرم در ماده اول قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشاء و کلاهبرداری آمده است، اما مقنن تعریفی از جرم یاد شده ارائه نکرده و تنها به بیان تعدادی از مصادیق کلاهبرداری اکتفا نموده است. با این وجود، برخی نویسندگان در تعریف آن آورده‌اند: کلاهبرداری توسل به حيله یا وسایل متقلبانه برای اغفال فرد و بردن مالش است.^۱

اما در خصوص جرم کلاهبرداری الکترونیکی باید به مواد ۶۷ قانون تجارت الکترونیک و همچنین ماده ۱۳ قانون جرائم رایانه‌ای رجوع نمود؛ چراکه رکن قانونی این نوع جرم این مواد می‌باشند و این نوع جرم را به دست آوردن متقلبانه مال دیگران با استفاده از ابزار رایانه دانسته‌اند. با این حال، با بررسی دو تعریف ارائه شده می‌توان گفت؛ از جمله تفاوت‌های کلاهبرداری سنتی و الکترونیکی محیط ارتکاب این دو است. البته ناگفته نماند که کلاهبرداران می‌توانند از رایانه هم برای کلاهبرداری سنتی و هم برای کلاهبرداری رایانه‌ای استفاده نمایند.^۲

ارزهای مجازی دارای خطر بالای کلاهبرداری هستند. در واقع ویژگی‌های خاص ارزهای مجازی و بخصوص بیت‌کوین پیشگیری از کلاهبرداری را با مشکل مواجه ساخته است که از مهم‌ترین عوامل آن می‌توان به عدم وجود راهی برای بازیابی بیت‌کوین به سرقت رفته و یا بازگرداندن بیت‌کوین‌های پرداخت‌شده در یک معامله اشاره نمود.^۳

بنابراین، افزایش قابل توجه قیمت برخی از ارزهای مجازی از جمله بیت‌کوین، می‌تواند سرمایه‌گذاران را به راحتی اغوا کند و اشخاص بزهکار با وعده خرید ارز مجازی، دارایی

۱- میرمحمدصادقی، حسین؛ جرائم علیه اموال و مالکیت. چاپ سی و سوم، تهران: نشر میزان، چاپ سی و سوم، ۱۳۹۵، ص ۵۶.

۲- ایزدی، زهرا؛ ارزانیانی، نسترن، پیشین، ص ۴۱.

۳- نادری، شیما؛ مطلبی، مجید؛ بررسی راهکارهای حقوقی استخراج و معامله ارزهای دیجیتال و رمز پایه (مجازی): خلاهای حقوقی و راهکارهای پیشنهادی، مجله‌ی تمدن حقوقی، دوره چهارم، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰، ص ۱۱.

افراد را ببرند. روش دیگر خرید با ارزشهای مجازی است که فروشنده پس از دریافت ارز، از فرستادن کالا و یا ارائه خدمات خودداری میکند. نمونه دیگر عرضه اولیه سکه است که اشخاص با ادعای خلق ارز مجازی جدید، اقدام به جمع آوری پول میکنند و سپس متواری میشوند.^۱

نمونه ای که در این مبحث می توان بدان اشاره نمود کلاهبرداری در ایالت مریلند آمریکا می باشد که کلاهبرداران به دو روش scam و از طریق ایجاد یک آگهی تقلبی فروش اتومبیل آنلاین و درخواست از خریدار مبنی بر پرداخت وجه اتومبیل از طریق خودپرداز بیت کوین توانستند از فردی که ساکن آن ایالت بود، هزاران دلار کلاهبرداری نمایند و زمانی که مشخص شد آگهی تقلبی است دیگر راهی برای کنسل کردن معامله و بازگرداندن بیت کوین وجود نداشت و بیت کوین ها برای همیشه از دست رفته بود.

۵ - سرقت ارز مجازی

در برخی موارد رمز ارزها موضوع جرم سرقت قرار می گیرند؛ اگرچه از حیث شناسایی قانونی و به تبع آن به رسمیت شناختن ماهیتی مشخص برای ارزهای مجازی بسیاری از کشورها اقدامات مؤثری انجام داده نشده است اما نمی توان ارزشمندی این فناوری را نادیده گرفت و با ایجاد ابهام در مالیت داشتن آن امکان انتساب جرم سرقت را علیه رباپندگان آن کتمان نمود.^۲

با این حال، باید اذعان داشت که ارز مجازی میتواند مانند پول نقد، سرقت و یا مفقود شود. سختی نگهداری ارز مجازی به صورت برخط آنها را در معرض سرقت قرار میدهد. سارقان با استفاده از بدافزار و یا با هک کردن میتوانند ارزهای مجازی را از رایانه و یا حساب شخصی افراد سرقت کنند. سرقت ارزهای مجازی تنها از رایانه های شخصی و کیف پول مجازی صورت نمیگیرد، بلکه بزهکاران میتوانند کسب و کارهای مرتبط مانند صرافی های ارز مجازی را نیز مورد هدف قرار دهند.

۶ - رمز ارزها عاملی در جهت تسهیل فرار از مالیات های دولتی

مالیات نقش اساسی در اصلاح بازار پولی و پیشگیری از تورم دارد. بر این اساس، سیاست های مالیاتی ابزاری در دست دولت ها است تا با آن عرضه پول را مدیریت و ارزش آن را تا حد امکان حفظ کنند. بدین ترتیب، در این دیدگاه،

۱- نبوی، مهدی؛ صابر، محمود؛ پیشین، ص ۱۸۶.

۲- محمودی، اصغر؛ تحلیل ارزهای مجازی در پرتو فقه، حقوق و مطالعات تطبیقی، فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی، دوره چهل و نهم، شماره ۳، ۱۳۹۸، ص ۵۱۲.

حکومت توانایی خلق پول را تنها با حرکت دادن یک خودکار و قلم دارد و در زمانی که بخواهد این کار را هم انجام می دهد؛ زیرا، این موقعیت را دارد که پیش از آن که درآمدی داشته باشد، یعنی پیش از جمع آوری مالیات، خرج کند.^۱ ولیکن در صورتی که تلاش غیرقانونی به منظور نپرداختن مالیات بمحقق گردد، فرار مالیاتی حاصل می شود. این امر به طرق مختلف مانند ندادن اطلاعات لازم در مورد عواید و منافع مشمول مالیات، اظهار بیشتر از حد میزان هزینه و استفاده از رسیدهای جعلی صورت میپذیرد.

در رابطه با مالیات بخش دولتی مسئول جمع آوری مالیات بر درآمد سرمایه گذاری و کالاهایی که وارد کشور می شوند می باشد که ارزشهای رمز نگاری شده دارای یک هویت منحصر به فرد هستند و بنابراین نمی توان آنها را مستقیماً و با هر عنوان فعالیت سرمایه گذاری پرداخت مقایسه نمود؛ مالیات بر درآمد دریافتی از ارزشهای رمز نگاری شده بستگی به فعالیتها و طرفهای درگیر دارد.^۲

بر اساس برخی گزارشات استفاده از رمزارزها در ایالات متحده آمریکا، برای فرار از مالیات های دولتی، بوسیله تبدیل درآمد به ارزش مجازی و انتقال آنها به حساب های خارجی^۳ تحقق یافته است.^۴ در واقع، در این کشور در صورتی که ارزش مجازی به عنوان ابزارهای پرداخت به جای پول ملی استفاده شود، اشخاص دخیل با مجازاتهایی نیز مواجه می شوند. به عنوان نمونه در مارس ۲۰۱۴، مرکز خدمات درآمدهای داخلی ایالات متحده آمریکا که وظیفه مقرره گذاری در حوزه مالیات را دارد، از بیت کوین به عنوان رایج ترین رمزارز موجود به عنوان یک دارایی نام میبرد که قواعد و مقررات مربوط به دارایی از جمله شمول مالیات بر آن حاکم است و ارزش به حساب نمی آید و قانونگذار آمریکایی استفاده کنندگان از این ابزارهای پرداخت را که بدون اخذ مجوزهای لازم، اقدام به فعالیت در این حوزه بنمایند مشمول قانون ممنوعیت انتقال پول بدون مجوز مشاغل می داند.

بر اساس بند «الف» ماده ۱۸ این قانون، « هر کس آگاهانه اداره، کنترل، مدیریت، نظارت، هدایت یا مالکیت تمام یا بخشی از یک کسب و کار انتقال پول بدون مجوز را به عهده بگیرد، به جزای نقدی مندرج در این قانون یا حبس بیش از ۵ سال و یا هر دو مجازات، محکوم خواهد شد.» بانک مرکزی چین نیز بر کالا بودن بیت کوین تأکید دارد و بیت

۱- Xiong, Wanting, Fu, Han, Wang, Yougui, Money creation and circulation in a credit economy, journal Physica A 465, 2017, p425.

۲- نادری، شیما؛ مطلبی، مجید؛ پیشین، ص ۱۶.

۳- Offshore account

۴- Valeriane, Elizabeth M., IRS, Will You Spare Some Change: Defining Virtual Currency for the FATCA, 50 Val. U. L. Rev. 863, 2016, p: 865.

کوبین را کالای مجازی خاص میدانند که جایگاه حقوقی معادل ارز ندارد و نباید به عنوان ارز در بازار جریان یابد؛ زیرا توسط یک مرجع پولی منتشر نمیشود. در آلمان نیز بیت کوبین به عنوان یک دارایی مالیات پذیر مورد شناسایی قرار گرفته است و به آن، ابزار مالی جدید و یک واحد ارزش اطلاق میشود.^۱ برخی دیگر از کشورها همچون ویتنام و ایسلند، استفاده از بیت کوبین را به طور کلی ممنوع اعلام کرده اند.^۲

کشور استرالیا نیز این امر که معاملات بیت کوبین باید مشمول مالیات شوند و تحت مقررات موجود پولشویی قرار گیرند را شناسایی کرده است، اما باید منتظر ماند و دید که این کشور چه زمانی اقدام به مقررات گذاری در زمینه بیت کوبین به عنوان یک خدمت مالی یا ارز مجازی در جهت شفافیت قانونی آن میکند.^۳

بانک مرکزی اروپا اگرچه پس از مطالعات موردی، در گزارش رسمی سالانه خود با موضوع ارزهای مجازی در اکتبر ۲۰۱۲، چنین نتیجه گرفت که ارزهای مجازی به شرط آن که در یک سطح نسبتاً پایین بمانند خطری برای ثبات قیمت ایجاد نمیکند؛ اما همین مرجع در سال ۲۰۱۵ و به دلیل گسترش استفاده از رمزارزها در این اتحادیه، به صراحت از تأثیر افزونی استفاده از این ابزارهای پرداخت بر کاهش اعتبار بانک های مرکزی گفت و از عدم هماهنگی کشورهای عضو از اخذ رویه واحد در اعلان هشدارها، وضع مقررات و عدم نظارت انتقاد کرد.^۴

از موارد مذکور این نتیجه حاصل میشود که ارزهای مجازی در نظام قانونی اکثر کشورها، به عنوان پول در نظر گرفته نمیشود و ثانیاً کشورها، درصد آن هستند تا قوانینی، نسبت به تحدید استفاده از این ابزارهای پرداخت به عنوان پول اقدام نمایند.

۷- سیاست جنایی ایران در مدیریت ارزهای مجازی

سیاست جنایی در مدیریت با رمزارزها در ایران در ابتدا به عنوان سیاستی سخت گیرانه با ممنوعیت استفاده از رمزارزها بود که کم کم با تدوین قوانین به صورت سیاستی ریسک مدار مبدل گردید که در ذیل به بررسی این نوع سیاست ها اشاره می شود.

۱- Brito Jerry and Castillo Andrea And Spencer E. Ante, Bitcoin Startups Begin to Attract. Real Cash, Wall Street Journal, May8, 2013, p: 71.

۲- روشن، محمد؛ مظفری، مصطفی و میرزایی، حانیه؛ بررسی وضعیت فقهی حقوقی بیت کوبین، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره بیست و دوم، شماره ۸۷، ۱۳۹۷، ص ۵۷.

۳- شاملو، باقر و خللیلی پاچی، عارف؛ سیاستگذاری جنایی ریسک مدار در برابر فناوری ارزهای مجازی، پیشین، ص ۲۵۵.

۴- عسکری، سجاد؛ نسبت شناسی ارز و رمزارز در نظام تقنینی ایران، مجله حقوقی دادگستری، دوره هشاد و پنجم، شماره ۱۱۳، بهار ۱۴۰۰، ص ۲۷۹.

برخی کشورها قوانین سخت گیرانه ای را برای ممنوعیت بیت کوین و در نتیجه استفاده از آن توسط مصرف کنندگان و تجار وضع کرده اند. این رویکرد توسط کشورهای اتخاذ شده که ضرورتی برای استفاده از ارزهای مجازی از منظر آنها وجود ندارد. به طور خاص، چین مقررات سخت گیرانه ای را برای ممنوعیت بیت کوین به عنوان یک ارز یا سامانه مالی اعمال کرده است.^۱ کشورهایی که با موضوع رمز ارزها آشکارا مخالفت کرده اند، از جمله اردن و لبنان که استفاده از ارزهای دیجیتال را غیر قانونی اعلام کرده و این نوع فعالیت اقتصادی را جرم تلقی کرده‌اند.^۲

با این وجود، برخی معتقدند ممنوعیت قانونی در استفاده از بیت کوین تأثیر کمی بر متوقف کردن اشخاص ناقص قانون در استفاده از این ارز مجازی به دلیل ترس ناشی از تعقیب کیفری دارد، زیرا احتمال ارباب آمیز بودن و بازدارنگی چنین ممنوعیتی کم است و مجرمان این قلمرو نیز همچنان در حال استفاده غیرقانونی از ارزهای مجازی هستند.^۳

در کشور ایران با گسترش بیشتر ارزهای مجازی، به ویژه بیت کوین، بانک مرکزی سیاست سخت گیرانه و ممنوعیت از ارزهای مجازی را اتخاذ نمود. مطابق دستورالعمل بانک مرکزی ایران مورخ ۱۳۹۶/۱۰/۰۹ به استناد قابلیت استفاده ارزهای مجازی در پولشویی و تأمین مالی تروریسم، هرگونه استفاده از آنها در مراکز پولی و مالی کشور ممنوع شده است.

در واقع به گزارش روابط عمومی بانک مرکزی در جلسه سیام شورای عالی مبارزه با پولشویی در تاریخ ۹ دی ماه ۱۳۹۶، «به کارگیری ابزار بیت کوین و سایر ارزهای مجازی در تمام مراکز پولی و مالی کشور ممنوع اعلام شد. از آن جایی که انواع ارزهای مجازی از این قابلیت برخوردار هستند که به ابزاری برای پولشویی و تأمین مالی تروریسم و به طور کلی جابه جایی منابع پولی مجرمان بدل شوند، حوزه نظارت بانک مرکزی برای پیشگیری از وقوع جرائم از طریق ارزهای مجازی، موضوع ممنوعیت به کارگیری ارزهای مجازی را به بانک ها ابلاغ کرده است. از این رو، با توجه به اهمیت موضوع، تمام شعب و واحدهای تابعه بانک ها و مؤسسات اعتباری و صرافی ها باید از انجام هرگونه خرید و فروش ارزهای مذکور و با انجام هرگونه اقدامی که به تسهیل و یا ترویج ارزهای یاد شده بیانجامد، به طور جد اجتناب کنند. همچنین لازم به ذکر است با متخلفین برابر قوانین و

۱- شاملو، باقر، خلیلی پاجی، عارف؛ سیاستگذاری جنایی ریسک مدار در برابر فناوری ارزهای مجازی، پیشین، ص ۲۵۲.

۲- منصورآبادی، عباس؛ کرامتی معز، هادی و بهاری غازی، مجید؛ پیشین، ص ۱۱.

۳- Doguet, J. The Nature of the Form: Legal and Regulatory Issues Surrounding the Bitcoin Digital Currency System, Louisiana Law Review, Vol. 73, 2012, p: 115-119.

مقررات مربوط بر خورد خواهد شد^۱».

۷- ۲ - سیاست ریسک مدار

رویکرد مدیریت ریسک جرم و نظارت بر مجرمان بالقوه و بالفعل به عنوان سیاست کیفری نوین با تأکید بر وضعیت پیش جنایی و عوامل خطر جرم نزد بزهکار، در پی نظارت و کنترل بر بزهکاران، بزه‌دیدگان و آماج جرم از گذر تقویت و حفاظت از آنها است. این به معنای تغییر بنیادین گفتمان امنیت مدار به جای تأکید اخلاق گرا است^۲.

در این رویکرد، پیشگیری اجتماعی که علت محور است موضوعیت خود را از دست می‌دهد و به جای آن از فناوری‌های نوین برای شناسایی گروه‌های خطر دار، دسته‌بندی خطر، وضعیت‌ها و محیط‌های خطرزا به منظور کاهش فراوانی خطر ارتکاب جرم و تکرار جرم و افزایش فراوانی شناسایی خطر، ختشی‌سازی، دستگیری و دور کردن مجرمان بالقوه و بالفعل از جامعه استفاده می‌شود^۳.

زیرا خطر جرم و مجرم‌گزین ناپذیر تنها راه چاره مدیریت و کنترل آن است، به گونه‌ای که در این رویکرد، بسیاری از مقررات حقوق کیفری با تأثیرپذیری از اندیشه‌های جرم‌شناسی‌های نوین، مبتنی بر حاکمیت امنیت شده است^۴.

این امر مورد توجه جامعه بین‌الملل نیز قرار گرفته است که بر اساس آن تلاش می‌شود با اتخاذ رویکرد مدیریت ریسک در خصوص جرایم فراملی، به ویژه جرایم مربوط به رمزارزها، به کنترل آن بپردازند. از جمله جرایم مرتبط با رمزارزها، پولشویی است که مبارزه علیه آن، بخش مهمی از مبارزه کلی با جرایم دیگر در این راستا، از قاچاق مواد مخدر، انسان، کالا و ارز گرفته تا تأمین مالی فعالیت‌های تروریستی به حساب می‌آیند.

با توجه به سیاست کیفری ایران در قبال رمز ارزها که سیاستی سخت‌گیرانه و ممنوعیت رمز ارز را به همراه داشت و در واقع، این رویکرد منفعلانه و تلاش برای محو کردن صورت مسئله به جای ارائه یک پاسخ و راهکار مناسب نه تنها مفید واقع نخواهد شد، بلکه پیامدهای منفی از جمله زیرزمینی شدن فعالیت‌های این حوزه را در پی خواهد

۱- اچ. ماتسورا، جفری؛ بررسی اجمالی مقررات ارز دیجیتال و پیامدهای قانونی آن، ترجمه: سعید سیاه بیدی کرمانشاهی و حمیدرضا کناری زاده، پژوهشنامه حقوق فارس، سال اول، شماره ۱، ۱۳۹۷، ص ۱۶۲.

۲- ریگاکاس، جورج؛ جامعه خطر و جرم‌شناسی سنجشی: جنبه‌هایی برای یک گفتمان انتقادی، ترجمه افشین عبدالهی، فصلنامه بین‌المللی پلیس، سال چهارم، شماره ۱۳، ۱۳۹۲، ص ۲۵.

۳- نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ کیفرشناسی نو جرم‌شناسی نو؛ درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار، تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقالات)، زیر نظر دکتر علی حسین نجفی ابرنآبادی، چاپ دوم، تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۲، ص ۷۳۰.

۴- آقابابایی، حسین؛ آزادی شخصی و مدیریت خطر جرایم امنیتی، ضمیمه فصلنامه تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، یادنامه شادروان رضا نوربها، شماره ۵۶، ۱۳۹۰، ص ۷۳.

بر همین اساس، بانک مرکزی ایران در چرخشی قابل توجه، رویکرد واقع بینانه تری در قبال ارزشهای مجازی اتخاذ کرده است. بر این اساس معاونت فناوری های نوین بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اقدام به انتشار پیش نویس سند « الزامات و ضوابط فعالیت ها در حوزه رمزارزها در کشور» مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۰۸ کرد. در واقع، بر اساس این سند، بانک مرکزی ایران رویکرد واقع بینانه تری در قبال ارزشهای مجازی اتخاذ کرده است. این سند با هدف بررسی و ارائه نظرات متخصصان و صاحب نظران منتشر شده است و پس از انجام اصلاحات احتمالی و با تصویب شورای پول و اعتبار جهت اجرا ابلاغ خواهد شد. در واقع، سند مذکور در گام اول به تعریف ارزشهای مجازی یا رمزارزها پرداخته است. رمزارز یک نوع دارایی مالی محسوب شده که بر بستری دیجیتال، غیرمتمرکز و شفاف به نام زنجیره بلوک^۱ موجودیت مییابد. این دارایی ها می توانند در شرایطی کارکرد پول به خود بگیرند. در واقع در گام اول تلاش شده ماهیت رمزارزها، ارزشهای مجازی یا ارزشهای رمزنگاری شده تعیین شود. بر این اساس اصل بر دارایی بودن ارزرها گذاشته شده که به صورت استثنایی پول محسوب میشوند. تعیین وضعیت حقوقی ارزشهای مجازی در کشورهای دیگر نیز صورت گرفته است^۲.

در این پیش نویس صرافی ها می توانند با دریافت مجوز فعالیت کنند، اما استفاده از بیت کوین به عنوان ابزار پرداخت ممنوع است. به طور کلی خرید و فروش و نگهداری بیت کوین برای مردم جرم نیست، اما در مقیاس وسیع و حوزه پرداخت های کلان کشور، فعلاً مجوز خاصی صادر نشده است. استخراج بیت کوین یا هر ارز دیجیتال دیگری در ایران قانونی است، اما باید برای انجام آن از وزارت صنعت، معدن و تجارت مجوز دریافت شود. استخراج ارزشهای دیجیتال بدون مجوز از وزارت صمت، غیر مجاز اعلام شده است. همچنین باید از وزارت نیرو برق مخصوص ماینینگ با تعرفه صادراتی دریافت کرد. استخراج به صرفه بیت کوین از طریق دستگاههای استخراجی تحت عنوان ایسیک (ASIC) انجام می شود^۳.

از این نوع سیاست در عرصه جرم انگاری و کیفر رمزارزها می توان با عنوان «جرم انگاری پیش دستانه»^۴ یاد نمود. جرم انگاری پیش دستانه یکی از جلوه های افزایش مداخله حقوق

۱- Blockchain

۲- شاملو، باقر و خلیلی پاجی، عارف؛ پیشین، ص ۲۵۷.

۳- غلامی معاف، کمیل؛ رمضانیان، محمدرحیم و فریدی ماسوله، مرضیه؛ خدمات فناوری بلاک چین و کاربرد های آن، نشریه پژوهش های معاصر در علوم مدیریت و حسابداری، شماره ۷، ۱۳۹۹، ص ۱۷۸.

۴- Pre-emptive criminalization

کیفری است که استفاده از اصل حداقلی و کمینه‌ی حقوق قضا را نقض می‌کند.^۱ چرا که، ماهیت دارای ریسک رمز ارزها نقش مؤثری در شکل‌گیری جرم‌انگاری پیش‌دستانه دارد؛ در این چارچوب قانون‌گذاران و انتخاب راهبرد جرم‌انگاری پیش‌دستانه که نمونه‌ای از حقوق کیفری پیش‌از جرم است و گستره وسیع‌تری از رفتارها و افراد رفتارها و افراد را نسبت به حقوق کیفری پسا جرم شامل می‌شود اقدام به توسعه قلمرو مداخله سیاست جنایی می‌کنند.^۲

هر چند مجلس شورای اسلامی تاکنون مقرره پیرامون ارزهای دیجیتال مصوب ننموده‌است، لیکن براساس مصوبه جدید هیأت دولت مورخ ۱۴۰۰/۰۴/۱۵ تنها رمز ارزهای استخراجی در داخل کشور طبق ضوابط می‌تواند مورد استفاده قرار گیرند؛ بر همین اساس، معامله دیگر رمز ارزها مجاز نیست. به‌نظر می‌رسد این مصوبه رویکرد حاکمیت کشور ایران نسبت به ارزهای دیجیتالی تلقی می‌گردد.

نتیجه‌گیری

رواج نسبی ارزهای مجازی در ایران سر آغاز بحثهایی در خصوص ابعاد گوناگون این فن آوری به ویژه از حیث حقوقی و جرم‌شناختی شده است. با این وجود موضع‌گیری متولیان امر در ابتدا منفعلانه و ناکارآمد بود و کندتر از بسیاری از کشورهای رویکردهای معقولانه‌تری از حیث وضع قوانین و مقررات در خصوص ابعاد گوناگون ارزهای مجازی صورت پذیرفت، بر این اساس کنشگری تقنینی در ایران پیرامون ارزهای مجازی را می‌توان در چارچوبی از انفعال و ممنوعیت استفاده تا صدور اعلامیه‌های هشداردهی و آگاه‌سازی از ریسک‌ها و تلاش نافرجام جهت قاعده‌مندسازی تجاری دسته‌بندی کرد. مقررات‌گذاری در خصوص مخاطرات جنایی ارزهای مجازی در ایران نیز از تفاوت‌های قابل توجهی با بسیاری کشورها برخوردار است، کنشگران سیاستگذار و مقرره‌گذار در ایران راهی دیگر را در پیش گرفتند. این رویکرد، با ممنوعیت استفاده و مبادله ارزهای مجازی با استدلال قابلیت استفاده پولشویی، آغاز شد که نوید دهنده توجه بیشتر به ارزهای مجازی از منظر مقررات پولشویی بود با این وجود، اقدامات بعدی که با انتشار پیش‌نویس سند الزامات و ضوابط فعالیت‌ها در حوزه ارزهای مجازی در کشور مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۸ همراه شد نشانگر به حاشیه‌رانده شدن رویکرد مرتبط با پولشویی به ارزهای مجازی و تقویت رویکردی است که در تلاش است تا با ارز منظور ارزهای رایج مانند دلار و یورو محسوب کردن ارزهای مجازی آنها را تحت شمول قوانین مربوط به ارز و از جمله قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی درآورد.

۱- شاهده، فرهاد و نیازپور، امیرحسین؛ جرم‌انگاری پیش‌دستانه‌ی اعمال تروریستی، آموزه‌های حقوق کیفری، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دوره هفدهم، شماره ۱۹، ۱۳۹۹، ص ۱۲۵.

۲- خلیلی پاچی، عارف؛ شاملو، باقر؛ جرم‌انگاری در حوزه رمز ارزها، آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دوره هیجدهم، شماره ۲۱، ۱۴۰۰، ص ۳۳.

۱. آذرنژاد، مهدی، حقوق داراییهای رمز نگاری شده (مبانی، مقدمات، قواعد و مقررات)، چاپ اول، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجلد ۱۴۰۱.
۲. ابراهیمی، شهرام، جرمشناسی پیشگیری، جلد اول، چاپ چهارم، تهران: بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۶.
۳. اجلالی، علی اکبر، شهر الکترونیک، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران. ۱۳۸۲.
۴. اصلانی، حمیدرضا، حقوق فناوری اطلاعات، چاپ دوم، تهران: انتشارات میزان با همکاری فناوری اطلاعات ریاست جمهوری. ۱۳۸۹.
۵. الهوردی، فرهاد، حقوق کیفری سایبری. چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل. ۱۳۹۶.
۶. انصاری، باقر، حقوق حریم خصوصی، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). ۱۳۹۴.
۷. بارانی، محمد، پیشگیری از جرایم جهانی تعهد بین المللی دولتها، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۳.
۸. بک، اولریش، جامعه در مخاطره جهانی، مترجم: محمدرضا مهدی زاده، تهران، انتشارات کویر. ۱۳۸۸.
۹. توسلی زاده، توران، پیشگیری از جرایم اقتصادی، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل. ۱۳۹۶.
۱۰. شیخ الاسلامی، عباس، جرایم مطبوعاتی: بررسی تطبیقی سیاست جنایی اسلامی و انگلستان، چاپ اول، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی. ۱۳۸۰.
۱۱. جیشانکار، کی، جرم شناسی فضای مجازی: کشف جرایم اینترنتی و رفتار مجرمانه، ترجمه حمیدرضا ملک محمودی، چاپ اول، بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۴.
۱۲. حبیب زاده، طاهر، حقوق فناوری اطلاعات مقدمه ای بر حقوق تجارت الکترونیک، تهران: مرکز پژوهش های مجلس. ۱۳۹۰.
۱۳. حسینی، سید محمد، سیاست جنایی در اسلام و جمهوری اسلامی ایران، چاپ سوم، تهران: انتشارات سمت. ۱۳۹۳.
۱۴. جعفرپور، صادق، الهام. مطالعه جرم شناختی ارتشاء، چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۴.
۱۵. دارابی، شهرداد، پیشگیری از جرم در مدل مردم سالار سیاست جنایی، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان. ۱۳۹۰.
۱۶. دلماس مارتی، می‌ری، نظامهای بزرگ سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ دوم، تهران: بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۳.

۱۷. رایجیان اصلی، مهرداد، کلیات جرم شناسی: محتوا و تحول؛ از دیروز تا امروز، چاپ اول، تهران: انتشارات نگاه معاصر. ۱۰۴۱.
۱۸. رجبی، ابوالقاسم، ارز مجازی: قانون‌گذاری در کشورهای مختلف و پیشنهادها برای ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. دفتر مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین (گروه فناوری اطلاعات و ارتباطات) ۱۳۹۷.
۱۹. روتنبرگ، مارک، حفظ حریم شخصی در جامعه اطلاعاتی، چالش‌های حقوقی اخلاقی و اجتماعی فضای رایانه، ترجمه بابک دریگی، چاپ اول، تهران: نشر خانه کتاب. ۱۳۸۰.
۲۰. صادق نژاد نائینی، مجید، جرم شناسی جرایم شرکت‌های تجاری، چاپ اول، تهران: مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه. ۱۳۹۹.
۲۱. صادقی، حسین، بلاک چین و حقوق (پیش‌گفتار مترجم)، دو فیلیپای، پریمورا و رایت، آرین، ترجمه حسین، صادقی و همکاران، چاپ اول، تهران: انتشارات حقوق یار. ۱۴۰۰.
۲۲. فرهادی آلاشتی، زهرا، پیشگیری وضعی از جرایم سایبری: راهکارها و چالشها. چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان. ۱۳۹۵.
۲۳. فیروزآبادی، ابوالحسن، درآمدی بر حکمرانی فضای مجازی، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق و مرکز ملی فضای مجازی ۱۳۹۹.